

3.8. Фемінізм

Фемінізм – соціальний, політичний, культурний та інтелектуальний рух, спрямований як на досягнення рівних прав жінок, так і на встановлення нового порядку, в якому стандарт не визначався би чоловічими мірками. Фемінізм виростає на ґрунті фундаментальної констатації маскулінного характеру існуючої культури та цивілізації, доводячи, що умовою можливості бути в культурі людиною за умови, якщо ти є чоловіком. Жінка у своїй жіночості постає дискримінованою цивілізацією і набуває статусу *Іншого*. Введення фемінності до складу передумов людського буття складає філософське значення фемінізму.

Сучасний феміністичний рух являє собою неоднозначне та складне явище. У ньому існують різноманітні підходи та напрями, котрі відображають широкий спектр потреб та інтересів:

– ліберальний (пошук шляхів інтеграції жінок в існуючу соціополітичну систему);

– марксистсько-соціалістичний (заклик до класової боротьби, як засобу знищення економічної експлуатації, що вважають є основною причиною пригнічення жінок);

– радикальний (обґрунтування політичного характеру гетеросексуальних відносин);

– лесбійський (визнання репресивного характеру гетеросексуальних гендерних ролей);

– сепаратистський (виключення чоловіків із кола вирішення проблем);

– екологічний (ототожнення екологічної кризи із процесами патріархального домінування, на підставі виявлення спорідненості фемінності з природою);

– темношкірий (заперечення універсального значення фемінізму, котрий орієнтовано на білошкірий середній клас,

пропозиція замінити слово фемінізм на більш загальне поняття “вуманізму” (*womanism*);

– культурний (визнання за жінками особливих здібностей до творчості, що обумовлюють “особливий жіночий шлях пізнання”);

– християнський (виправлення спотвореного культурою місця жінки в християнстві);

– метафізичний (пошук порятунку у духовному вдосконаленню жінки) та ін.

Загальними проблемами феміністичної думки є питання: виникнення та формування гендеру, статі, сексуальності, жіночої тілесності, репресивності патріархальної влади, жіночої підпорядкованості та визначенні шляхів емансипації жінок у всіх сферах життя. Визначають три хвилі фемінізму:

Пригнічення жінок (перша хвиля). Свій початок фемінізм бере з кінця XVIII ст. з робіт Мері Уолстонкрафт¹. Вимоги економічної та професійної *рівності* з чоловіками складають основний зміст цього періоду. В сфері філософії освіти значна роль приділяється *критиці* її традиційних тлумачень. Наприклад, критика філософії Жан-Жака Руссо підважує усталене її сприйняття як філософії свободи. Його відомий педагогічний роман-трактат “Еміль, або про виховання” пропонує шляхи виховання щасливої та свободної людини, Втім, у його п’ятій книзі, котру присвячено вихованню дівчат², Руссо суперечить собі. Виховання жінки має бути протилежним вихованню чоловіка, бо його основна мета – виховати жінку для потреб чоловіка. Некритичність мислення та спроможність підкорятись чужій волі та думкам постають у філософії Руссо як природа жінки. Відповідно, залежність – це “природний стан” жінки. Висновок, що “дівчата створені для покори” унеможлиблює таку освіту, котра б перетворила їх на вільних розумних людей.

¹ Mary Wollstonecraft (1759–1797) – британська письменниця, філософ, феміністка. Основні твори “Thoughts on the Rights of Women” (1786), “Vindication of the Rights of Women” (1791), “Захист прав жінок” (1792). Здійснює критику поневолення жінок через їх сексуальність. Вимога формальної рівності з чоловіками постає як завдання жіночого руху. Докорінна трансформація жіноцтва (“жіночого способу існування), котре радикально змінить відносини між жінками та чоловіками, як його кінцева мета. Виражає ідеї раннього радикального фемінізму.

² У книзі йдеться про виховання нареченої Емілі – Софі.

У сфері освіти здійснюється розробка змісту навчальних програм, наголошується на відсутності тем та способів діяльності, котрі є принциповими для жіноцтва. Особливу увагу привертає питання залучення жінок до наукової діяльності. Серед цілей останнього вбачають: розширення доступу жінкам тих наукових галузей, котрі традиційно вважаються “чоловічими” та доведення, того, що наукове пізнання вдосконалиться внаслідок розширення його за рахунок жінок.

Жіночий фактор (друга хвиля). У сер. ХХ ст. спостерігається розгортання “другої хвилі” фемінізму, пов’язаної з політичними зрушеннями 1960-х років та виходом цілої низки теоретичних робіт, що змінили світогляд та стратегії феміністичного руху¹. Головна мета цього періоду – створення *нової політичної ідентичності жінок*, завоювання ними правових досягнень та публічної емансипації. Орієнтація на жіночий фактор у філософії розвиває відмінні тлумачення як соціальних проблем в цілому, так і їх освітніх аспектів. Гаслами другої хвилі є ліберальні вимоги рівності в освіті та працевлаштування, сексуальної та репродуктивної свободи тощо.

Особливе значення для розвитку фемінізму має значення робота Симони де Бовуар² “Друга стать” (1949), у котрій розділяється стать як біологічна передумова та гендер як соціально нав’язана роль та ідентифікується жінка з *Іншим*, тобто відмінним та неповноцінним.

Етика турботи³ представляє ту позицію феміністичної філософії, метою якої є обґрунтування визнання гідності та важливості жіночої ідентичності у виробленні альтернативних підходів до науки, моралі та соціального життя. Особливу гостроту набуває питання гендерних відмінностей та відношення між справедливістю та турботою.

¹ “Жіночі таємниці” (The Feminin Mystique, 1963) Беті Фрідан (Betty Friedan), “Жіночий євнух” (Female Eunuch, 1970) Дж. Грієр (Germaine Greer) та ін.

² *Simone de Beauvoir* (1908–1986) – французька письменниця, філософ, ідеолог фемінізму.

³ *Ethic of care* – напрям започатковано у 1980-х роках в різних галузях знань, зокрема, психології (Gilligan), філософії (Noddings), соціології (Waerness) та ін. Згодом набуває міждисциплінарного характеру.

У 1970-ті роки фемінізм концентрує свою увагу на виявленні не лише гендерних, але расових, класових, гендерних, сексуальних та інших відмінностей.

“Індивідуальний рух” (третья хвиля). Започатковано з початку 1990-х років як реакція на невдачі фемінізму “другої хвилі”. Охоплює різні феміністичні напрями та сфери діяльності. Назва *“індивідуальний рух”* означає прагнення переосмислення феномену фемінізму на підставі включення різних типів жіночої ідентичності (расових, етнічних, національних, релігійних, культурних тощо). Термін “третья хвиля” запропоновано Ребекою Волкер (Rebecca Walker) з метою зосередити увагу на проблемах ідентичності квір¹ та не-білих жінок.

В освітній сфері здобутки феміністичної думки “третьої хвилі” знайшли імплементацію у теорії політики ідентичності. Аналітика політики ідентичності як освітньої стратегії дає можливість не лише визначити, які курси та тексти включати у навчальні програми, щоб створити умови визнання “різних” ідентичностей. Важливим здобутком рефлексії цієї проблеми має бути визначення балансу, що урівноважує незалежність інтелектуального зростання в освіті та її прагматичної налаштованості.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке фемінізм?
2. У чому полягає філософське значення фемінізму?
3. Які основні напрями сучасного фемінізму?
4. Які загальні проблеми феміністичної думки?
5. У чому полягає особливість “першої хвилі” фемінізму?
6. У чому полягає особливість “другої хвилі” фемінізму?
7. У чому полягає особливість “третьої хвилі” фемінізму?
8. Яка основна ідея твору Симони де Бовуар “Друга стаття”?
9. Яку позицію представляє етика турботи?

¹ Квір (*Queer*) – загальний термін для означення ідентичності сексуальних та гендерних меншин, що не є гетеросексуальними та представниками однієї статі.

10. У чому полягає зміст політики ідентичностей як освітньої стратегії?

Рекомендована література:

1. Антологія феміністичної філософії / за ред. Елісон М. Драгер та Абрис Меріон Янг. – Київ : Основи, 2006. – 800 с.
2. *Сімона де Бовуар*. Друга стаття. У 2-х томах. Пер. з французької: Наталя Воробйова, Павло Воробйов, Ярослав Собко / Сімона де Бовуар. – Київ : Основи, 1994, 1995. – 390 с.; 392 с.
3. Впровадження гендерних підходів у діяльність органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: Практикум / Н. Грицяк, О. Кулачек, Т. Василевська, В. Близнюк. – Київ : К.І.С., 2003. – 100 с.
4. *Мілет К.* Сексуальна політика / К. Мілет ; пер. з англ. – Київ : Основи, 1998. – 619 с.
5. Основи теорії гендеру. – К. : Видавництво “К.І.С.”, 2004. – 536 с.
6. *Тейлор Ч.* Мультикультуралізм і “політика визнання” / Ч. Тейлор. – Київ : Альтерпрес, 2004. – 172 с.

© Гомілко О. Є.